

Askonen Hanna

Koulutusjärjestelmien rooli ja merkitys maahanmuuttajien kotoutumisessa Suomeen

Kasvatustieteen kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustieteiden koulutus
2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Koulutusjärjestelmien rooli ja merkitys maahanmuuttajien kotoutumisessa Suomeen (Hanna Askonen)

Kasvatustieteen kandidaatintyö, 33 sivua, 0 liitesivua

Joulukuu 2021

Maahanmuutto on aihe, joka ajankohtaisuudellaan koskettaa tavalla tai toisella meitä jokaista. Maahanmuuton synnyttämä monikulttuurisuus tuo esille kasvatustieteellisiä kysymyksiä liittyen maahanmuuttajien kotoutumiseen ja heidän koulutukseensa. Miten kouluissa tulisi vastata lisääntyneeseen maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen? Mikä on koulujen tavoite ja tehtävä maahanmuuttajien kotouttamisessa Suomeen onnistuneesti? Koulu on yksi tärkeimmistä ihmisistä sosialisovista yhteiskunnan instituutioista. Sillä on tärkeä tehtävä integroida niin suomalaisia kuin ulkomaalaisia Suomeen ja siten tehdä heistä yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä, joilla on oma rooli ja paikka yhteiskunnassa. Maahanmuuttajien kohdalla koulujen on erityisen tärkeää keskittyä siis integroimaan heidät Suomeen opettamalla muun muassa suomalaista kieltä ja kulttuuria, sekä yhtä lailla tukea heidän omaa alkuperäistä kieli- ja kulttuuriperintönsä. Tavoitteena olisi kulkea sellaista kultaista keskitietä, jossa sekä uusi että alkuperäinen kieli ja kulttuuri elävät ihmisessä rinnakkain, jolloin maahanmuuttajat kotoutuvat onnistuneesti Suomeen.

Avainsanat: Maahanmuuttajat, monikulttuurisuus, kieli, kulttuuri, kotoutuminen, integraatio, sosialisatio, koulutusjärjestelmät

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus Suomessa.....	7
	2.1 Monikulttuurisuus	8
	2.2 Kotoutuminen eli integraatio	9
3	Maahanmuuttaja- ja integraatiopolitiikka	12
4	Kulttuurin merkitys kotoutumisessa.....	15
5	Kielen merkitys kotoutumisessa	17
6	Koulutusjärjestelmä ja sen tehtävät	20
7	Koulujen integraatiotehtävän toteutuminen käytännössä	24
	7.1 Valmistava opetus	25
8	Yhteenveto.....	27
	Lähteet.....	30

1 Johdanto

Vuonna 2015 Euroopassa käynnistyi pakolaiskriisi, jonka tapahtumien myötä myös Suomessa kadut alkoivat täyttyä yhä enemmän ihmisistä eri kulttuuripiireistä ja etnisistä taustoista (Gothóni & Siirto, 2016, s. 7). Suomessa on kuitenkin myös ennenkin esiintynyt maahanmuuttoa jo vähintään 1920-luvulta lähtien ja erityisesti 1990-luvulla, jolloin lisääntyneeseen monikulttuurisuuteen alettiin kiinnittää erityistä huomiota (Korpela, 2005, s. 27). Vaikka Suomessa on siis lähes aina esiintynyt monikulttuurisuutta, alempi- ja ylempiluokkaisia, erikielisiä ihmisiä ja eri uskontoja (Saukkonen, 2013, s. 14), erityisesti pakolaiskriisi Euroopassa herätti itsessäni monenlaisia ajatuksia monikulttuurisesta Suomesta ja toi viimeistään maahanmuuton ajankohtaiseksi puheenaiheeksi yhteiskunnassa. Muuttuva ympäristö toi mukanaan kysymyksiä kielestä, kulttuurista, kotoutumisesta ja koulutuksesta, jotka nousevat keskeisiksi käsitteiksi, kun tarkastellaan Suomeen tulevia ulkomaalaisia ja heidän sopeutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Vaikka juuri vuoden 2015 pakolaiskriisi herätti mielenkiintoni aihetta kohtaan ja laittoi ajattelemaan, kysymykseni kotoutumisesta ja koulutuksesta – sekä niiden yhteydestä toisiinsa - eivät kuitenkaan ainoastaan kohdistu pakolaisiin, vaan kaikkiin maahanmuuttajiin, jotka tulevat Suomeen ulkomailta eri kieli- ja kulttuuripiireistä. Miten heidät saadaan kotoutettua onnistuneesti Suomeen? Lisääntynyt kansainvälisyys ja monikulttuurisuus näkyvät arjessa eri toimintaympäristöissä, kuten kouluissa ja työelämässä, joissa kyky toimia eri kulttuuripiireistä tulevien ihmisten kanssa on tullut välttämättömäksi. Kasvatustieteen ammattilaisten työskenteleminen monikulttuurisissa ja kansainvälisissä ympäristöissä siis kasvaa. (Pitkänen, 2011, s. 9.) Tämän vuoksi maahanmuuttajiin liittyvä tutkimus kasvatustieteellisestä näkökulmasta on mielestäni ajankohtaista, mielenkiintoista ja erityisen tärkeää. Maahanmuuton lisääntyessä maahanmuuttajia koskeva tutkimus onkin Suomessa kasvanut, ja siitä on tullut erityisen mielenkiinnon kohde eri tutkimusaloilla (Martikainen, Saukkonen & Säävälä, 2013, s. 14).

Yleisen kasvatustieteen opiskelijana henkilökohtainen mielenkiintoni ja kysymykseni maahanmuuttajien tilannetta kohtaan suuntautuu etenkin koulutukseen ja sen merkitykseen maahanmuuttajien kotoutumisessa eli integraatiossa. Mikä merkitys ja rooli koulutuksella on sen oppilaiden integroinnissa yhteiskuntaan ja sitä kautta maahanmuuttajien kotoutumisessa? Toisin sanoen, millä tavalla Suomessa tuetaan maahanmuuttajien kotoutumista koulutuksen avulla ottaen myös huomioon heidän eri kieli- ja kulttuuriperintönsä? Näihin päätutkimuskysymyksiini pyrin vastaamaan pohjustamalla aiheittani ensin tutkimalla Suomen

tilannetta maahanmuuton, monikulttuurisuuden ja maahanmuuttaja- ja maahanmuuttopolitiikan osilta. Suomessa kouluilla on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä kotouttamisessa, integraatio- ja sosialisatiotehtävä, ja lisääntynyt monikulttuurisuus ja maahanmuutto onkin vahvistanut tämän tärkeän tehtävän merkitystä (Kivirauma, Zacheus & Jahnukainen, 2019, s. 17–18). Tutkimukseni viitekehys onkin pitkälti kasvatus sosiologisessa tutkimuksessa, jonka ydin on socialisaation eli ihmisten yhteiskunnallistamisen tutkimisessa. Kasvatussosiologisessa tutkimuksessa ihmisten socialisaatiota toteuttaa etenkin koulut, joiden avulla ihmiset oppivat elämään ja toimimaan yhteiskunnassa, minkä kautta yhteiskunnan jatkuvuus voidaan turvata. (Takala, 1990, s. 3.)

Pääkäsite tutkimuksessani on integraatio eli suomennettuna kotoutuminen, joka ei ole suppea tai yksiselitteinen asia, vaan siihen kytkeytyy poliittisia linjauksia ja säännöksiä, kieli- ja kulttuuriperinnön ja identiteetinkin tarkastelua (Saukkonen, 2013, s. 65). Kotoutumisessa on kysymys maahanmuuttajien valinnanvapaudesta, tasa-arvosta ja vastavuoroisuudesta. Suomessa koulutuksen merkitystä kotoutumisen onnistumisessa tuodaan esille esimerkiksi kotoutumisslaissa, joka pyrkii vastaamaan lisääntyneeseen maahanmuuttoon ja tukemaan maahanmuuttajien kotoutumista yhteiskuntaan. Sen tavoitteena on tukea maahanmuuttajan kielitaitoa sekä muita suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja. Kotoutumislain tavoitteena on myös ennen kaikkea tukea maahanmuuttajien oman alkuperäisen kielen ja kulttuurin säilyttämistä. (Korpela, 2005, s. 27.) Kotoutuakseen onnistuneesti uuteen maahan, maahanmuuttajien olisi siis niin sanotusti pyrittävä kulkemaan kultaista keskietä, elämään kahden kulttuurin välissä. Maahanmuuttajan äidinkielen ja kotimaan kulttuurin ylläpitäminen on olennaista ja merkittävää heidän kotoutumisensa kannalta, sillä sen lisäksi, että niiden säilyttäminen itsessään on jo perusoikeus, kohottaa niiden tuntemus muun muassa myös maahanmuuttajan itsetuntoa, minkä kautta on myös helpompaa oppia uuden maan kieli ja kulttuuri (Saukkonen, 2013, s. 88). Näiden seikkojen vuoksi mielestäni on ensiarvoisen tärkeää tutkia myös sitä, miten maahanmuuttajien perusoikeudet säilyttää oma kieli- ja kulttuuriperintö toteutuu tai pyritään toteuttamaan suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Näin ollen, tarkoitukseni on siis tarkastella tätä kokonaisuutta, koulutuksen merkitystä ja roolia maahanmuuttajien kotoutumisessa, ihmisen kieli- ja kulttuuriperinnön säilyttämisen kautta, sillä se on olennainen asia kotoutumisen käsitteessä. Ensimmäiseksi lähdän kuitenkin avaamaan kontekstia, jossa tutkimus tapahtuu, eli Suomen tämänhetkistä yhteiskunnallista tilannetta maahanmuuton, maahanmuuttajien ja monikulttuurisuuden sekä maahanmuuttoon liittyvän

politiikan osilta ja näkökulmista, sekä avaamaan tutkimuksen kannalta olennaisia ja tärkeitä käsitteitä.

2 Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus Suomessa

Maahanmuuttajat tulevat Suomeen monista eri lähtökohdista ja enemmän tai vähemmän erilaisista kieli- ja kulttuuripiireistä. Maahanmuuttajat voidaan jakaa esimerkiksi perheen tai töiden perässä vapaaehtoisesti muuttaviin siirtolaisiin, paluumuuttajiin ja nimensä mukaisesti pakon edessä muuttaviin pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin. (Kivirauma, Zacheus & Jahnukainen, 2019, s. 20.) Pakolainen tarkoittaa omassa kotimaassaan esimerkiksi etnisen taustansa ja uskonnollisen vakaumuksensa takia vainon kohteeksi joutunutta henkilöä, joka pakenee toiseen maahan. Ennen pakolaisaseman saamista pakon edessä muuttaneet ihmiset ovat turvapaikanhakijoita. Turvapaikanhakija tarkoittaa henkilöä, joka odottaa ja hakee pakolaisstatusta ja sitä kautta turvapaikan saamista ja suojelua uudessa maassa. (Gothóni & Siirto, 2016, s. 7–8.) Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin niihin maahanmuuttajiin, jotka tulevat Suomeen jäädäkseen, minkä vuoksi heidän on myös kotouduttava onnistuneesti Suomeen. Maahanmuuttajista voitaisiin käyttää myös esimerkiksi käsitettä vieraskieliset tai ensimmäisen ja toisen sukupolven maahanmuuttajat. Lisäksi voitaisiin puhua esimerkiksi vähemmistöistä tai maahanmuuttajataustaisista. Käsitteitä on monia. Maahanmuuttajan käsitettä onkin kritisoitu sen takia, että se tulee jakaneeksi suomalaiset ja maahanmuuttajat eri ryhmiin. (Kivirauma, Zacheus & Jahnukainen, 2019, s. 20–22.) Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni ei kuitenkaan ole käyttää maahanmuuttajien käsitettä siksi, että haluaisin tämän sanan avulla erotella maahanmuuttajat suomalaisista, vaan siksi, että sen avulla voidaan kuvata sitä laajaa ihmisjoukkoa, joka eri syistä muuttaa Suomeen.

Määrällisesti ulkomaalaisia Suomessa 1930-luvulla oli vielä verrattain vähän, noin 20 000. Suomi oli syrjäinen ja hitaasti kehittyvä pohjoismaa, minkä vuoksi Suomeen ei vielä tuolloin kohdistunut valtavaa maahanmuuttoa. (Saukkonen, 2013, s. 53.) 1900-luvun loppupuolella maahanmuutto ja turvapaikanhakijoiden määrä on kuitenkin koko Euroopassa lisääntynyt, ja vaikka muutto liikettä Suomeen ja Suomesta on tapahtunut jo kauan aikaa, viimeisten vuosikymmenten aikana maahanmuutto on Suomessa ollut merkittävässä kasvusuunnassa. (Saukkonen, 2013, s. 38–40.) Monikulttuurisuus ei siten ole käsite, joka täysin uudella tavalla kuvaisi Suomea ja Suomen tämänhetkistä tai aiempaa yhteiskunnallista tilaa. Kuitenkin 1990-luvun jälkeen maahanmuutto, maahanmuuttajat ja heidän kauttaan yhteiskunnassa kasvava monikulttuurisuus on otettu uudelleen erityiseksi puheenaiheeksi sekä tutkimuksen kohteeksi. Monikulttuurisuuden lisääntyminen on tehnyt yhtä tärkeäksi monikulttuurisuuden käsitteen

ymmärtämisen ja herättänyt kysymyksen siitä, millainen monikulttuurinen yhteiskunta todella on. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, 16–17.)

2.1 Monikulttuurisuus

Monikulttuurisuuden käsite on moninainen. Monikulttuurisuus tarkoittaa yhteiskunnassa vallitsevaa tilaa, jossa elää ihmisiä eri etnisistä, kielellisistä ja kulttuurisista taustoista. Tämä määritelmä ei kuitenkaan vielä tuo esille sitä, onko yhteiskunta todellisuudessa monikulttuurinen. Monikulttuurisuuden käsitettä ja sen merkitystä yhteiskunnassa voidaankin hahmottaa jakamalla monikulttuurisuuden käsite kuvailevaan ja normatiiviseen käsitteeseen. Kuvaileva monikulttuurisuus tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että maassa asuu eri etnisen, kielellisen ja kulttuurisen taustan omaavia ihmisiä. Normatiivisen käsitteen näkökulmasta monikulttuurisuus sen sijaan viittaa tulevaisuuteen ja esimerkiksi siihen, millainen se olisi ihanteellisesti. (Puuronen, 2011, s. 255.) Normatiivista monikulttuurisuutta voidaan kutsua myös multikulturalismiksi. Yhteiskunta on multikulturalistinen, kun se arvostaa eri etnisistä ja kulttuurisista taustoista tulevia ihmisiä ja kohtelee kaikkia tasa-arvoisesti. Toisin sanoen, monikulttuurisuus nähdään rikkautena ja sitä vaalitaan. Tästä näkökulmasta monikulttuurisuus on myös poliittinen käsite. (Saukkonen, 2013, s. 115.) Kuvaileva monikulttuurisuuden käsite kertoo siis, että Suomessa asuu erilaisia ihmisiä, mutta se ei kerro normatiivisen monikulttuurisuuden näkökulman tavoin, ovatko he esimerkiksi tasa-arvoisessa suhteessa toisiinsa tai onko heillä esimerkiksi samanlaiset mahdollisuudet edetä yhteiskunnassa (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, s. 25–26).

Kun kuvailevaa ja normatiivista monikulttuurisuuden käsitettä vertailee keskenään, voidaan todeta, että monikulttuurisuuden määrittely tai eri yhteiskuntien kutsuminen monikulttuuriseksi ei ole mutkatonta. Jos mietitään suomen monikulttuurisuutta, kuvailevan käsitteen näkökulmasta Suomessa asuu ihmisiä eri kulttuuripiireistä eli Suomi on monikulttuurinen. Normatiivisen käsitteen näkökulmasta Suomen monikulttuurisuus voidaan kuitenkin kyseenalaistaa; Toimiiko yhteiskuntamme huolimatta ihmisten kielij- ja kulttuurieroista? Toteutuuko multikulturalismi yhteiskunnassamme? Normatiivisesta näkökulmasta yhteiskuntaa ei voi kutsua monikulttuuriseksi, jos valtaväestöä ja vähemmistöä kohdellaan eri tavalla tai heillä ei ole tasavertaiset oikeudet. (Puuronen, 2011, s. 261.) Monikulttuurisuudesta puhuttaessa se tullaankin usein jakaneeksi joko hyväksi tai pahaksi, rikkaudeksi tai ongelmaksi. Ihmiset jakautuvat puolesta ja vastaan. Monikulttuurisuus voidaan nähdä rikkautena

esimerkiksi siten, että se kansainvälistää elinympäristöä, mutta toisaalta se tuottaa haasteita sekä suomalaisille että maahanmuuttajille sopeutua toistensa kieli- ja kulttuurieroihin, normeihin ja arvoihin. Lisäksi monikulttuurisuus tuo omat haasteensa yhteiskunnan eri instituutioille, kuten koulutusjärjestelmille, joiden tulisi oppia hallitsemaan monikulttuurisuuden tuomaa muutosta. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, s. 22–23.) Ymmärtääkseen koulutusjärjestelmien roolia ja merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisessa Suomeen, on tärkeää avata hieman yhteiskuntamme maahanmuuttaja- ja maahanmuuttopolitiikkaa sekä ennen kaikkea Suomen omaksumaa integraatiopolitiikkaa. Syy tähän on se, että kunkin maan omaksuma maahanmuuttajien kotouttamista ja kotoutumista koskeva politiikka voi olla hyvinkin erilaista ja asettaa hyvinkin erilaisia lähtökohtia maahanmuuttajien kotoutumiselle ja sopeutumiselle uuteen maahan. Kaikki maat, edes Euroopan sisällä, eivät suinkaan noudata ja omaksu samanlaista linjausta maahanmuuttajia ja heidän kotoutumisestaan kohtaan. Jokaisen maan omaksuma integraatiopolitiikka kuitenkin vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisia toimia esimerkiksi yhteiskunnan eri instituutiot, kuten koulut, tekevät ja näkevät parhaaksi tehdä maahanmuuttajien integroimisen kannalta. Tämä vaikuttaa siihen, miten ja millä tavalla maahanmuuttajat kotoutuvat uuteen maahan. Ensin on syytä kuitenkin avata tutkimukseni pääkäsite, eli kotoutuminen.

2.2 Kotoutuminen eli integraatio

Kotoutuminen on suomennos integraatiosta, joka esitettiin ensimmäisessä kotoutumislaissa vuonna 1999. Kotoutuminen tarkoittaa maahanmuuttajan oman kieli- ja kulttuuriperinnön säilyttämistä samalla, kun hän oppii valtaväestön kielen ja kulttuurin ja pystyy sitä kautta osallistumaan aktiivisesti yhteiskuntaan, työelämään ja koulutukseen. Toisin sanoen, maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta olisi siis ideaalista löytää niin sanottu kultainen keskitie eli omaksua kaksikulttuurinen identiteetti, jossa ihminen ei ole täysin kiinnittynyt vain toiseen kulttuuriin vaan kummatkin kulttuurit ovat tasapainossa. Tätä integraatio eli kotoutuminen yksinkertaisesti tarkoittaa. Kotouttaminen tarkoittaa apua yhteiskunnalta maahanmuuttajan kotoutumisessa, esimerkiksi tarjoamalla palveluja tai muita toimia. Maahanmuuttajalla voi olla kotoutumisen lisäksi muita yhteiskuntaan sopeutumiseen linjoja, kuten assimilaatio, marginalisaatio ja segregaatio linjoja. Assimilaatio tarkoittaa sulautumista toiseen kulttuuriin. Käytännössä se tarkoittaa oman kielen ja kulttuurin jättämistä, niistä luopumista ja jopa unohtamista, jotta ihminen voisi tulla osaksi valtaväestöä. (Saukkonen, 2007, s. 208–209.) Tällaisessa tilanteessa maahanmuuttaja ei esimerkiksi vuosien maassa olon

jälkeen enää osaa puhua omaa äidinkieltään. Uudesta kulttuurista tulee parempi ja omasta vähemmistöstä, jotka jakavat oman äidinkielen ja kulttuurin, voi tulla assimiloituneelle henkilölle vieras ja alempi arvoinen. Segregaatio taas voi olla vapaaehtoista tai pakotettua. Vapaaehtoinen segregaatio tarkoittaa maahanmuuttajien kohdalla esimerkiksi haluttomuutta olla kanssakäymisissä uuden yhteiskunnan asukkaiden kanssa. Vapaaehtoinen segregaatio tarkoittaa, että maahanmuuttaja tietoisesti on mieluummin tekemisissä ihmisten kanssa, jotka tulevat samasta maasta tai kulttuurista esimerkiksi sen takia, että uuden maan asukkaat voivat tuntua maahanmuuttajasta esimerkiksi pelottavilta. Tällaisessa tapauksessa maahanmuuttaja siis itse eristyy. Toisaalta tämä voi olla myös pakotettua eli maahanmuuttajan eristämistä valtaväestöstä. Kolmas sopeutumisen linja, marginalisointi, tarkoittaa sitä, että ihminen ikään kuin jää jumiin kahden kulttuurin väliin olematta kiinni kummassakaan. Tällaisessa tilanteessa ihminen etääntyy omasta alkuperäisestä kulttuuristaan uudessa maassa, mutta myös samaan aikaan ei pääse kiinni uuden maan tapoihin ja normeihin, kieleen ja kulttuuriin. Enemmistö ei välttämättä esimerkiksi hyväksy uudesta maasta tullutta henkilöä tai hänellä ei ole riittävästi resursseja oppia uutta kieltä ja kulttuuria, minkä takia ihminen ei pääse osaksi uutta maata eikä omaksumaan sen tapoja. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 235–241.)

Kotoutuminen eroaa assimilaation, segregaation ja marginalisaation käsitteistä siten, että siinä uuden maan kulttuuri ei korvaa aiempaa omaa kulttuuria tai kieltä, vaan ne elävät ihmisessä yhdessä rinnakkain. Kahden kulttuurin välillä voi olla konflikteja, mutta ne elävät ja kehittyvät jatkuvasti. Integraatio eli kotoutuminen ei siis ole tila, jolla on lopullinen päämäärä, joka saavutetaan, vaan se on jatkuvaa kahden kulttuurin välissä elämistä. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 239.) Kotoutumisen käsite onkin melko laaja ja moninainen, samalla tavalla kuin monikulttuurisuuden käsite. Se voidaan esimerkiksi myös jakaa kolmeen eri järjestelmään; 1. oikeudelliseen ja poliittiseen, 2. kulttuuriseen ja 3. sosiaaliseen ja taloudelliseen. Ihminen voi integroitua johonkin näistä osa-alueista enemmän kuin toiseen. Voi olla, että vaikka ihminen ei esimerkiksi kulttuurisesti olisikaan niin sopeutunut yhteiskuntaan, voi hän silti olla esimerkiksi taloudellisesti ja sosiaalisestikin menestynyt. (Saukkonen, 2007, s. 210.) Kotoutuminen on myös kaksisuuntaista, eli jos tavoitteena on multikulturalistinen integraatiopolitiikka ja monikulttuurinen yhteiskunta, eli että yhteiskunta tulee toimeen huolimatta eri taustoista tulevien ihmisten eroista ja kaikkia kohdellaan tasa-arvoisesti, se tarkoittaa sitä, että myös suomalaisten tulee sopeutua vähemmistöjen olemassaoloon ja muuttuneeseen yhteiskuntaan. (Saukkonen, 2015, s. 93.) Integraatiossa eli kotoutumisessa maahanmuuttajat omaksuvat suomalaisen kielen ja kulttuurin, sekä maahanmuuttajat ja suomalaiset ovat vastavuoroisessa ja

tasa-arvoisessa suhteessa, jossa kummatkin osapuolet oppivat toinen toisiltaan ja pystyvät elämään sovussa, jolloin saavutetaan uudenlainen multikulturalistinen tila. (Saukkonen, 2007, s. 208–209.)

3 Maahanmuuttaja- ja integraatiopolitiikka

Maahanmuuttajia koskevaa politiikkaa voidaan kutsua maahanmuuttajapolitiikaksi ja maahanmuuttoa koskevaa politiikkaa taas voidaan kutsua maahanmuuttopolitiikaksi. Maahanmuuttopolitiikassa olennaista on maahanmuuton kontrollointi. Siinä tullaan vastaan kysymyksiin siitä, millainen maahanmuutto on toivottua ja millainen ei ja miten näitä joko pyritään edistämään tai estämään. (Saukkonen, 2007, s. 206.) Kun maahanmuuttajapolitiikassa puhutaan maahanmuuttajien kotoutumisesta uuteen maahan, puhutaan integraatiopolitiikasta (Saukkonen, 2013, s. 65). Eri Euroopan maissa on erilaisia integraatiopolitiikan linjoja ja erilaisia näkökulmia siitä, miten maahanmuuttajiin tulisi suhtautua. Maahanmuuttajia koskeviin politiikan linjoihin kuuluu muun muassa assimilaatio-, segregaatio ja multikulturalistinen integraatiopolitiikka. (Saukkonen, 2007, s. 208.) Kun puhutaan maahanmuuttajien assimilaatiosta, voidaan yhdeksi esimerkiksi ottaa Ranska. Ranskassa vallitsee vahva assimilaatioon perustuva integraatiopolitiikka, jonka tavoitteena on tasa-arvo kaikkien ihmisten välillä yhteiskunnassa. Tasa-arvo tarkoittaa kuitenkin assimilaatiopolitiikan näkökulmasta sitä, että kaikki Ranskassa asuvat sulautuisivat ranskalaiseen kulttuuriin. Vähemmistöistä pyritään eroon esimerkiksi tekemällä Ranskan kansalaisuudesta maahanmuuttajille helposti saatava. Assimilaatiota edustavan ajatusmallin mukaan tämä käytännössä tekee yhteiskunnasta tasa-arvoisemman, koska kaikki ovat Ranskan kansalaisia, eikä vähemmistöjä synny tai ole olemassa. (Saukkonen, 2013, s. 67.)

Assimilaatiossa ratkaisuna maahanmuuttajien integroitumiseksi eli kotoutumiseksi yhteiskuntaan koetaan olevan Ranskan esimerkin mukaisesti siis sellaisen identiteetin luominen, joka omaksuu maan kielen, kulttuurin, normit ja arvot. Erilaisten arvojen koetaan aiheuttavan ristiriitoja ja johtavan jonkinlaiseen epätasapainoon ihmisten välillä, minkä ajatellaan horjuttavan yhteiskuntaa. Toisin sanoen, Ranskaan tulevien maahanmuuttajien tulee omaksua ranskalainen kieli ja kulttuuri tullakseen osaksi väestöä ja päästäkseen tasa-arvoiseen asemaan. Tällaisessa tapauksessa tilaa oman kulttuurin ja kielen ylläpitämiselle ei yhteiskunnassa välttämättä juurikaan anneta tai sitä ei kunnioiteta. (Puuronen, 2011, 259–261.) Assimilaatiota voidaan myös kutsua sulautumiseksi kantaväestöön, jolloin ihmisen oma alkuperäinen kielellinen ja kulttuurinen identiteetti ikään kuin häviää. Tätä voidaan kutsua myös yksiulotteiseksi akkulturaatiomalliksi. (Liebkind, 2000, s. 14.) Toinen vaihtoehto, jonka osa maista omaksuu maahanmuuttajapolitiikassa, on segregaatiopolitiikka. Segregaatiopolitiikkaa toteutetaan esimerkiksi Saksassa, joka toimii ikään kuin Ranskan

vastakohtana. Tässä politiikan linjassa taas siis ajatellaan, että maahanmuuttajat eivät tule lopullisesti jäämään maahan. (Saukkonen, 2013, s. 68.) Segregaatiopolitiikka tukee siis valtaväestön ja vähemmistön erottamista toisistaan (Saukkonen, 2007, s. 208). Vastakohtana näille politiikoille on multikulturalistinen integraatiopolitiikka, joka liittyy aiemmin esiteltyyn normatiiviseen monikulttuurisuuteen. Multikulturalistisessa integraatiopolitiikassa siis tunnustetaan kulttuurinen moninaisuus yhteiskunnassa ja sitä kunnioitetaan sekä tuetaan. Multikulturalistisessa integraatiopolitiikassa tavoitteena on maahanmuuttajien oman kieli- ja kulttuuriperinnön säilyttäminen, minkä nähdään tukevan heidän kotoutumistaan uuteen maahan. Moninaisuus nähdään tässä linjassa rikkautena. (Saukkonen, 2013, s. 68.) Tällaista monikulttuurisuutta tukevaa politiikan linjaa voidaan kutsua myös kaksikulotteiseksi akkulturaatioksi. Kaksikulotteinen akkulturaatio tarkoittaa siis maahanmuuttajien sopeutumista valtakulttuuriin säilyttäen samalla oman alkuperäisen kieli- ja kulttuuri-identiteetin, sekä samalla vastavuoroisuutta siten, että myös valtaväestö sopeutuu vähemmistöä edustaviin. (Liebkind, 2000, s. 14.) Tämän linjan näkökulman kautta ajatellaan, että esimerkiksi maahanmuuttajien muodostama yhteisö tukee ja auttaa heitä hallitsemaan koettua rasismia ja syrjintää, minkä vuoksi oman kieli- ja kulttuuriperinnön ja sen jakavien ihmisten tuki on tärkeä säilyttää ja ylläpitää. Tästä integraatiopolitiikan näkökulmasta sen sijaan, että oma etninen identiteetti ja yhteisö yritettäisiin hävittää, etnisen yhteisön sosiaalinen tuki ja turva, sekä niiden säilyttäminen ja niistä kiinni pitäminen on ensiarvoisen tärkeää maahanmuuttajien hyvinvoinnin ja kotoutumisen kannalta. (Liebkind, 2000, s. 171–172.)

Suomessa multikulturalistisen integraatiopolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi on laadittu muun muassa aiemmin mainittu kotoutumislaki, joka tuli ensimmäisen kerran voimaan Suomessa vuonna 1999 (Makkonen & Koskenniemi, 2013, s. 78). Kotoutumislaki koskee kaikkia ulkomailta Suomeen muuttavia ihmisiä, joilla on oleskelulupa, oleskeluoikeus tai oleskelukortti (Kotoutuminen.fi, n.d). Kotoutumislain tavoitteena on nimensä mukaisesti maahanmuuttajien kotoutuminen yhteiskuntaan esimerkiksi opettamalla maahanmuuttajille Suomessa tarvittavia kielellisiä sekä kulttuurisia tietoja ja taitoja sekä samalla tukea maahanmuuttajien omaa äidinkieltä ja kulttuuriperintöä. Kotoutumislaki pyrkii turvaamaan maahanmuuttajien tasa-arvon ja valinnanvapauden. Lain mukaan kuntien on siis tuettava maahanmuuttajien äidinkieltä ja kulttuuria sekä tarjottava opetusta sekä muita henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin liittyviä palveluita, jotka tukevat heidän kotoutumistaan Suomeen. Maahanmuuttajan on vastavuoroisesti myös osallistuttava itse aktiivisesti yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin. (Kosonen, 2000, s. 149–150.)

Koska monikulttuurisuuteen liittyy ihmisen identiteettiä ja elämää hallitsevia normeja, arvoja ja maailmankatsomuksia, monikulttuurisuuteen kohdistuva poliittinen päätöksenteko ja tutkimus ei ole yksiulotteista. Monikulttuurinen yhteiskunta kohtaa siis haasteita, jotka yhteiskunnan eri instituutioiden, kuten koulujen, tulee ottaa huomioon. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, s. 23–26.) Tutkielmassani pyrin siis tarkastelemaan koulun merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisessa monikulttuurisuuden normatiivisesta näkökulmasta ja Suomen multikulturalistisen kotouttamispolitiikan näkökulmista. Tarkoitukseni on siis tiedostaa suomen kielen ja kulttuurin oppimisen tärkeys maahanmuuttajien kotoutumiselle, mutta myös maahanmuuttajien äidinkielen ja kulttuuriperinnön säilyttämisen tärkeys ja merkitys. Tämä tarkoittaa sen tiedostamista, että maahanmuuttajien on kotoutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää säilyttää juuret omaan alkuperäiseen kieleen ja kulttuuriin, jotta he voivat kotoutua Suomeen. Lisäksi maahanmuuttajien on kuitenkin myös opittava Suomen kieli ja kulttuuri, jotta sopeutuminen tapahtuu multikulturalistisen integraatiopolitiikan mukaisesti. Näin taataan assimilaation, eli oman kulttuurin unohtamisen ja valtakulttuurin omaksumisen, sijaan toimiva integraatio eli kotoutuminen, eli tasapaino uuden ja alkuperäisen kielen ja kulttuurin välillä - kultainen keskitie -, jota maahanmuuttopolitiikan lisäksi myös yhteiskunnan eri instituutioiden, erityisesti koulujen, tulisi tukea. Kun puhutaan monikulttuurisuudesta ja multikulturalismista sekä niihin liittyvistä politiikan alueista, törmätään siis väistämättäkin kielen ja kulttuurin käsitteisiin ja niiden merkitykseen. Seuraavassa kappaleessa pyrin vastaamaan laajemmin kysymyksiin kielestä ja kulttuurista ja avaamaan näitä käsitteitä syvemmin. Mitä kieli ja kulttuuri tarkoittavat ja miksi ne ovat tärkeitä ja merkityksellisiä ihmiselle ja ihmisen toiminnalle? Miksi uudessa maassa myös oman alkuperäisen kielen ja kulttuurin säilyttämisestä tulee ensiarvoisen tärkeää onnistuneen kotoutumisen kannalta?

4 Kulttuurin merkitys kotoutumisessa

Kulttuuri on aineellista ja henkistä. Kulttuuri auttaa meitä ymmärtämään ympärillä olevaa maailmaa; miksi ihmiset toimivat tietyllä tavalla, sanovat tiettyjä asioita, miten he tervehtivät ja puhuvat. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 229.) Kulttuuria on esimerkiksi tapa syödä, pukeutua tai tervehtiä. Kulttuuri myös vaikuttaa ihmisen arvoihin ja sisäistämiin normeihin ja sitä kautta myös tapaan käyttäytyä. Kulttuurin käsite on siis laaja, ja se kattaa elämän pienet kuin isotkin asiat. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, s. 26.) Kulttuuria myös jaetaan sukupolvelta toiselle (Metcalf, 2005, s. 10). Kulttuuriin liittyy lisäksi ajatus sosiaalisesta perinnöstä. Skutnabb-Kangas (1988) esittää kirjassaan vähemmistö, kieli ja rasismi Gustav Jonssonin ajatuksen sosiaalisesta perinnöstä, jonka mukaan vanhemmilta lapsille siirtyvä perintö ei ole ainoastaan geneeissä kulkeutuvaa tietoa. Se on myös taloudellista ja sosiaalista, kuten rakastavaa kasvatusta ja asumista taloudellisesti hyvissä ja terveissä olosuhteissa tai se voi olla huonot kotiolosuhteet. Nämä asiat vaikuttavat ja muokkaavat ihmistä, mikä vaikuttaa siihen, miten ihminen näkee ja tulkitsee maailmaa. Esimerkiksi maissa tai maanosissa asuvat ihmiset näkevät maailman eri tavalla. Kahden eri elinympäristössä asuvien ihmisten välillä on sekä kielellisiä että käyttäytymiseroja. Sosiaalinen perintö vaikuttaa siis siihen, miten maailmaa tulkitaan. Toisin sanoen, ihmisillä, joilla on erilainen sosiaalinen perintö näkevät ja ymmärtävä maailmaa eri tavoilla. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 18–19.)

Kulttuurin ja sosiaalisen perinnön käsitteiden ja niiden merkityksen ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää, kun tutkitaan maahanmuuttajien kokemuksia maahan muuttamisesta ja kotoutumisesta. Maahanmuuttaja voi Suomeen tullessaan kokea kulttuurisokin, joka tarkoittaa toiseen maahan tulevan sokkia uudesta kulttuurista. Syntymästä asti opittu tapa toimia, ajatella ja puhua - vanhemmilta saatu sosiaalinen, kielellinen ja kulttuurinen perintö - ei olekaan enää luonnollista tai normaalia uudessa maassa. Maahanmuuttajat siis ikään kuin näkevät maailman eri tavalla. Tilanteessa, jossa ihminen on täysin uudessa maassa, ihminen tulee hyvin tietoiseksi omasta itsestään ja omista tavoistaan toimia. Ihmisen olemus ikään kuin jäykistyy, eikä ihminen voi olla rennosti oma itsensä, kun hän ei tiedä miten toimia ja olla. Ihminen alkaa kyseenalaistaa omaa itseään. Yleensä kulttuurisokki tapahtuukin niille, jotka tulevat ympäristöihin, joissa oma tuttu, turvallinen, automaattinen ja normaali tapa toimia ei olekaan enää normaalia. (Metcalf, 2005, s. 10–13.) Tämän vuoksi maahanmuuttajien tilanteessa, jotka elävät kahden kulttuurin välillä, on tärkeää tarkastella metakulttuurista tietoisuutta. Metakulttuurinen tietoisuus tarkoittaa tietoisuutta kahdesta eri kulttuurista, niiden ristiriidoista ja samankaltaisuuksista.

Maahanmuuttajilla eli kaksikulttuurisilla, on yksikulttuurisia korkeampi metakulttuurinen tietoisuus. Yksikulttuurisilla oma kulttuuri ja sen kautta opittu tapa toimia ja elää on itsestään selvä, eikä sitä ole tarvinnut kyseenalaistaa. Sen sijaan kaksikulttuuriset joutuvat jatkuvasti sovittelemaan kahden eri kulttuurin ristiriitoja ja koittaa ymmärtää kumpaakin. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 232–235.) Maahanmuuttajan täytyy siis muuttaessaan uuteen maahan sosiaalistua uudelleen. Tämä prosessi voi olla tunteellinen ja vaikeakin (Metcalf, 2005, s. 12). Metakulttuurinen tietoisuus kuitenkin auttaa ihmistä sopeutumaan uuteen maahan ja selvittämään kahden kulttuurin välisiä ristiriitoja. Se auttaa ymmärtämään sitä prosessia, mitä ihminen käy yrittäessään sopeutua uuteen kulttuuriin. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 235.)

Myös kulttuuripätevyyden käsite on olennainen asia maahanmuuttajien kohdalla. Kulttuuripätevä ihminen tietää jotain kulttuuristaan, kuten sen historiasta, normeista, arvoista, säännöistä, kielestä, pukeutumisesta, ruokatavoista ja niin edelleen. Maahanmuuttajalla voi olla kulttuuripätevyyttä kahdesta eri kulttuurista; omasta alkuperäisestä ja uudesta kulttuurista. Maahanmuuttaja voi tietää suomalaisista ruokailutavoista tai suomalaisesta tavasta kommunikoida. Kulttuuripätevyyteen kuuluu myös tunneosa, joka tarkoittaa kulttuurin hyväksymistä. Se on kulttuurin mieltämistä positiiviseksi asiaksi, kulttuuriin samaistumista ja sen ymmärtämistä. Kolmanneksi kulttuuripätevyyteen kuuluu käytösosa. Tämä tarkoittaa ihmisen kykyä käyttäytyä ja toimia niin sanotusti kulttuurisesti oikein ja ihmisten kanssa sopivalla tavalla. Tämä vaatii kulttuurin normien ymmärtämistä. Maahanmuuttajan täytyy siis Suomeen tullessa hankkia tietoa suomalaisesta kulttuurista, hyväksyä se, ymmärtää sitä ja lopulta käyttäytyä kulttuurisesti hyväksyttävällä tavalla. Ollakseen kulttuuripätevä ja siten osatakseen toimia suomalaisessa yhteiskunnassa ja sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan, maahanmuuttajan täytyy siis oppia, missä on esimerkiksi hyväksyttävää tupakoida, milloin puhua hiljaa, miten tervehtiä ja kunnioittaa toisia ihmisiä, milloin on tehnyt väärin ja milloin pyytää anteeksi. Vaikka ihminen käyttäytyisikin kulttuurisesti oikein tällaisissa tilanteissa, ei se kuitenkaan välttämättä tarkoita, että ihminen sisäisesti oikeasti hyväksyisi näitä tapoja. Ulospäin ihminen voi näyttää osaavansa toimia oikein kulttuurissa, mutta sisimmässään ihminen ei välttämättä kuitenkaan tunnista käytöstä omakseen. Kotoutuakseen onnistuneesti, maahanmuuttajien olisikin tärkeää sekä aidosti omaksua uusi kulttuuri, mutta samalla pitää kiinni alkuperäisestä. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 229–231.)

5 Kielen merkitys kotoutumisessa

Kun ihminen muuttaa toiseen maahan ja yrittää sopeutua siihen, on paljon helpompi vaihtaa omasta maasta tuttu työ tai asunto kuin uudessa maassa muuttaa pukeutumista ja ruokatottumuksia puhumattakaan uskonnosta tai tavasta kasvattaa omat lapset. Uusi kulttuuri alkaa vaikuttaa ensin niihin asioihin, joihin ihminen sen antaa vaikuttaa. Ihminen ei välttämättä anna uuden kulttuurin vaikuttaa ihmisen sisempiin arvoihin ja omaan persoonallisuuteen, jotka ovat muovautuneet oman äidinkielen ja kulttuurin avulla. Yleensä kulttuurin muovaaman identiteetin tärkeimmät asiat ovat hankalimpia muuttaa. Ne ovat tärkeimpiä juuri siksi, että niiden avulla kulttuuri pysyy elossa. Uudessa kulttuurissa ihminen kokee paljon sisäisiä ristiriitoja koskien omaa ja uutta kulttuuria ja kieltä. Osa itsestä voi ehkä olla sisäistänyt uuden kulttuurin, mutta syvemmät rakenteet ovat vielä tiukasti kiinni omassa alkuperäisessä kulttuurissa. Jos ihmistä yritetään väkisin luopumaan täysin omasta kulttuuristaan ja sen syvimmistäkin piirteistä, voi tapahtua segregatio eli täydellinen sulautuminen ja kiinnittäytyminen omaan alkuperäiseen kulttuuriin ja uuden hylkääminen, tai tämän vastakohta assimilaatio eli täydellinen sulautuminen uuteen kulttuuriin ja vanhan hylkääminen. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 232–235.) Kotoutumisen kultaisen keskitien saavuttamiseksi, yhteiskunnan ja sen koulutusjärjestelmien tulisikin siksi ymmärtää sekä alkuperäisen äidinkielen että uuden maan kielen merkitys ihmiselle.

Kieli sitoo ihmisiä yhteen. Kielen avulla ymmärrämme ihmisiä niin lähellä kuin kaukana oli kielen käyttö sitten suullista tai kirjallista. Kielen avulla jaetaan kulttuuria eteenpäin sukupolvelta toiselle. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 13.) Äidinkieli on etenkin erityisen tärkeä, sillä ihmisen identiteetti, ajatukset ja tunteet rakentuvat sen avulla. Oma äidinkieli myös edesauttaa muiden kielten oppimista. Maahanmuuttajien kohdalla oman äidinkielen opetus on tärkeää, sillä se vahvistaa identiteettiä sekä persoonallisuutta. Kun uudessa maassa kaikki muu on vierasta, on oma kulttuuri ja kieli tuttua ja turvallista. Toisin sanoen, äidinkieli on tärkeää niin kotoutumisen kuin ihmisen henkisenkin hyvinvoinnin kannalta. Yhtä lailla myös uusi kieli on tärkeää oppia (Youssef, 2005, s. 120–121.). Tämä johtuu siitä, että kielitaito on merkittävä tekijä maahanmuuttajien kotoutumisessa uuteen maahan. Kun kielitaito on kunnossa, eli Suomessa tämä tarkoittaisi maahanmuuttajien osaamista myös suomen ja ruotsin kielessä, he pystyvät sopeutumaan Suomeen paremmin ja syvemmin. Maahanmuuttajien kohdalla tavoitteena olisikin saavuttaa lähdes äidinkielen tasoinen kielitaito suomen ja/tai ruotsin kielessä. Kun kielitaito on kunnossa, pystyy ihminen muodostamaan esimerkiksi

ystävyyssuhteita kantaväestöön, mikä on erittäin tärkeää ihmisen henkisen hyvinvoinnin kannalta. Samaan aikaan oman äidinkielen oppiminen ja sen tukeminen kohottaa maahanmuuttajan itsetuntoa ja itsetuntemusta. Koska erityisesti lapset ja nuoret eivät välttämättä uuteen maahan tullessaan osaa edes omaa äidinkieltään täydellisesti, äidinkielen opettamisen ja tukemisen tärkeys uudessa yhteiskunnassa korostuu. (Korpela, 2005, s. 30–31.) Kielen merkitys ja sen tukeminen etenkin koulutusjärjestelmissä korostuu, sillä jos lapsi ei saa käyttää omaa äidinkieltään, ei saa tukea sen oppimiseen tai ei saa opiskella sitä, kutsutaan sitä institutionaaliseksi rasismiksi. Jos kouluissa esimerkiksi syrjitään vähemmistöistä tulevia oppilaita ja heidän kielestään tehdään kiellettyä ja negatiivista, saattavat tällaisessa tilanteessa oppilaat assimiloitua eli jättää oman kulttuuriperintönsä ja identiteettinsä taakse, jotta he voisivat tulla osaksi enemmistöä eli jotain 'parempaa'. Vaikka lapsi eristäytyisikin omasta kulttuuristaan ja kielestään, ei valtaväestö silti välttämättä ota häntä osaksi ryhmää. Samaan aikaan paluuta takaisin alkuperäiseen ei ole, koska yhteyttä siihen ei enää ole. Tätä tarkoittaa marginalisaatio. (Skutnabb-Kangas, 1988, s. 40–41.)

Kouluissa, kuten muissakin sosiaalisissa ympäristöissä, vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa tapahtuu kielen välityksellä. Lisäksi kouluissa opetellaan kieltä. Kielen oppiminen ei kuitenkaan ole vain kielioppia, vaan se on myös sen oppimista, missä, miten ja millaista kieltä käytetään eri tilanteissa ja mikä merkitys sillä on esimerkiksi sosiaalisten suhteiden kannalta. Antikainen, Rinne & Koski (2015), kuvaavat Bernsteinin ajatusta koodista ja koulun ja kielen välisestä yhteydestä niin, että kaikki koulussa tapahtuva toiminta rakentuu tietyistä kielellisistä koodista. Nämä kielelliset koodit ovat etenkin kouluissa vähintään keskiluokkaista, eli kouluissa tapahtuva vuorovaikutus ja opetus voi olla vierasta ihmiselle, jonka perheessä ei ole käytetty keskiluokkaista kieltä ja kommunikaatiota. Tämä taas vaikuttaa siihen, miten oppilaat pärjäävät kouluissa ja mihin asemiin he koulussa sijoittuvat. Kuten aikaisemmin todettiin, tällaisessa tapauksessa, jossa oppilaan omat kieli, jonka hän on kasvaessaan vanhemmiltaan oppinut ja omaksunut, eroaa koulun kielestä, oppilaan on joko omaksuttava koulun kieli tai yrittää selvittää koulussa huolimatta tästä erosta ja silti säilyttää oma kieli- ja kulttuuri-identiteetti, tai sitten luopua siitä. (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 213–216.) Tämän teorian näkökulmasta kielen merkitys kouluissa on siis erityisen tärkeä ja merkittävä, ja on syytä ottaa huomioon tutkiessa ja tarkastellessa eri kieli- ja kulttuuripiireistä tulevien maahanmuuttajien kotoutumista ja koulutuksen roolia siinä. Kielten opettaminen ja niiden tukeminen on yhteiskunnallisten kasvatus- ja koulutusinstituutioiden erityisellä vastuulla, jotta

vältetään assimilaation, marginalisaation tai segregaaion tapahtumista ja edistetään kotoutumista kotoutumislain tavoitteiden mukaisesti (Makkonen & Koskenniemi, 2013, s. 78).

6 Koulutusjärjestelmä ja sen tehtävät

Kasvatustieteellisen tutkimuksen myötä myös kasvatustieteeseen rantautui koulutuksen käsite, jota voidaan yhtäältä tutkia suppeasta näkökulmasta kuin laajastakin näkökulmasta. Koulutusta voidaan esimerkiksi tutkia laajasti yhteiskunnan ja politiikan näkökulmista eli toisin sanoen, koulutus on myös yhteiskunnallinen ja poliittinen käsite. Kouluissa tapahtuva toiminta on intentionaalista ja organisoitua, mikä merkittäväällä tavalla määrittelee yhteiskunnan tilaa muun muassa niin sanotusti tuottamalla sellaisia subjekteja, joilla on oma rooli yhteiskunnassa. Toisaalta koulutusta voidaan tarkastella myös suppeammasta näkökulmasta, kuten keskittymällä koulujen erityistehtäviin. Koulutuksen erityiseksi tehtäväksi määritelläänkin muun muassa kvalifikaatioiden tuottaminen oppilaille. Koulu on siis pedagoginen instituutio, jolla on tärkeä tehtävä yhteiskunnassa. Koulutuksen tehtävänä on opettaa tietoja ja taitoja, kvalifikaatiota, työelämää ja muuta elämää varten. (Siljander, 2015, s. 53.) Kun Suomi alkoi vähitellen kehittyä maatalouspainotteisesta maasta teolliseen, syntyi tarve kasvatusta ja koulutusinstituutioille (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 56). Ennen modernia yhteiskuntaa opetusta tai oppimista ei tapahtunut muusta elämästä erillisissä yhteiskunnallisissa instituutioissa ja oppilaitoksissa, joissa se nykypäivänä tapahtuu, vaan tarvittavat tiedot, taidot ja traditiot välittyivät luonnollisesti sukupolvelta toiselle normaalin elämän yhteydessä sosiaalisessa kanssakäymisessä oman perheen ja yhteisön kanssa. Kun moderni yhteiskunta alkoi kehittyä, syntyi sen myötä myös tarve organisoidulle ja tavoitteelliselle opetukselle ja kasvatukselle. Tietojen ja taitojen opetus siirtyi siis oman perheen ulkopuolelle kouluihin ammattitaitoisten opettajien pääasialliseksi tehtäväksi. Koulujen tavoitteeksi muodostuikin oppilaiden 'muovaaminen' yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi. (Kontio, Pikkarainen & Siljander, 2017, s. 2–6.) Koulutuksen funktioiksi on muodostunut **kvalifiointi** eli tietojen ja taitojen opettaminen, **valikointi** eli nimensä mukaisesti valikoida ihmisiä tietyille yhteiskunnan rooleille ja asemille, **integrointi** eli ylläpitää yhteiskunnallista yhtenäisyyttä ja **varastointi** eli niin sanotusti säilöä ihmisiä. (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 125).

Kun kaupungistumisen ja teollistumisen myötä työpaikat siirtyivät maalta kaupunkiin, ei vanhemmat enää olleetkaan lapsien välittömässä läheisyydessä opettamassa työntekoa, tietoja tai taitoja. Koulutus syntyi ratkaisemaan tätä ongelmaa. (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 125). Oppivelvollisuuden tavoitteeksi muodostui varmistaa oppilaiden kasvaminen yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi ja sitä kautta luoda yhteiskunnallista integraatiota. Kasvatusta ja koulutusinstituutiot syntyivät siis nimenomaan tarpeesta sosiaalista lapsia yhteiskuntaan ja

niin sanotusti säilömään lapsia. (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 144.) Jos esimerkiksi koulutusjärjestelmä otettaisiin kokonaan pois yhteiskunnasta, lakkautettaisiin tai supistettaisiin, olisi yhteiskunnassa suuri joukko ihmisiä. Mitä heille tehtäisiin ilman kouluja? Toisen tehtävän, kvalifioinnin, tarkoitus on opettaa oppilaille tietoja ja taitoja, jotka olisivat heille hyödyllisiä, kuten vaikkapa lukeminen tai kirjoittaminen. Ilman näitä taitoja ei yhteiskunnassa eläminen onnistuisi. Koulutusinstituutiot siis sivistävät ihmistä opettamalla heille yhteiskunnassa tärkeitä tietoja ja taitoja, joiden avulla he sopeutuvat yhteiskuntaan. Korkeamman asteen koulutukset tuottavat kvalifikaatioita etenkin työelämää varten ja nämä kvalifikaatiot voidaan osoittaa todistuksilla ja arvosanoilla. Todistukset ja arvosanat niin sanotusti sijoittavat ihmisen eri yhteiskunnan rooleihin ja statusluokkiin. Ihmisen paikka, rooli ja status yhteiskunnassa rakentuu siis koulutuksen kautta. Näin koulutus toteuttaa kolmatta tehtäväänsä, eli valikoi ihmisiä yhteiskunnan rakenteeseen ja hierarkiaan. Näin ollen koulutuksella on suuri merkitys myös esimerkiksi työmarkkinoiden kannalta. Jos esimerkiksi oppivelvollisuus poistettaisiin, vaikuttaisi se nuorten työllisyysasteeseen huomattavasti. Ilman koulutusta työn saanti vaikeutuu. Siksi kouluilla on yhteiskunnan taloudenkin kannalta suuri ja tärkeä merkitys. (Takala, 1990, s. 57–65.) Vaikka koulutuksen kautta ihmiset valikoituvat yhteiskunnassa tiettyihin asemiin, ei koulutus itsessään kuitenkaan ole ainoa määrittelevä tekijä siinä, mihin luokkaan tai rooliin ihminen yhteiskunnassa asettuu. Ihmisen asema yhteiskunnassa määräytyy pitkälti, joskaan ei kuitenkaan automaattisesti, sen mukaan millaiseen perheeseen eli millaiseen sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen asemaan ihminen syntyy. Tämä johtuu siitä, että koulutuksen rakenne pääsääntöisesti antaa etuoikeutetun aseman menestyä ja edetä sosiaalisesti, kulttuurisesti ja etenkin taloudellisesti korkeammalla tasolla oleville ihmisille. (Takala, 1990, s. 64–65.)

Neljäs koulutuksen tehtävä, integraatiotehtävä, on tutkielmani kannalta kaikista tärkein ja merkittävin, sillä koulujen merkitys ja rooli maahanmuuttajien kotoutumisessa määräytyykin juuri koulujen integraatiotehtävän kautta. Koulujen integraatiotehtävä tarkoittaa käyttäytymis- ja ajattelutapojen yhtenäistämistä (Takala, 1990, s. 65–66). Integraatiotehtävä liittyy läheisesti sosialisatioon ja Emile Durkheimin ajatukseen yhteiskunnan vaikutuksesta yksilöön. Sosiologi Emile Durkheimin mukaan yhteiskunnassa vallitsevat sosiaaliset tiedot ja taidot välitetään tavoitteellisesti eteenpäin sukupolvelta toiselle, mikä ylläpitää yhteiskuntaa ja sen eheyttä. Tämä tarkoittaa ihmisen sosiaalistamista yhteiskuntaan. Etenkin nyky maailmassa erilaisilla kasvatusinstituutioilla, kuten juuri kouluilla, on tämän kulttuuriperinnön siirtämisellä erityinen tehtävä. Sosiaalistaminen on ikään kuin annettu koulujen vastuuksi. Durkheimin

sosialisaatioteoriassa yhteiskunnassa vallitsevat arvot, kulttuuri ja normit ovat integraation ja yhteiskunnan toimivuuden perusta. Nämä arvot, kulttuuri ja normit tulee ihmisen sisäistää ja siten ihminen on myös kulttuurinsa tuote. Sosialisaatioprosessi voidaan jakaa primaari- eli ensisijaiseen sosialisaation ja sekundaari- eli toissijaiseen sosialisaatioon. Primaari sosialisaatio alkaa ihmisen synnyttyä ja tapahtuu ihmisen varhaisissa vuosissa perheen vuorovaikutuksen alaisena. Sekundaari sosialisaatio tapahtuu nimenomaan eniten kouluissa. (Siljander, 2015, s. 34–40.) Sosialisaatio mahdollistuu juuri yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten koulujen kautta. Eri kulttuureissa voi kuitenkin olla, että koulua tärkeämpi sosiaalistava tekijä on perhe tai esimerkiksi avioliitto. Kuitenkin moderneissa yhteiskunnissa kulttuurin välittäminen sukupolvelta toiselle on koulujen tärkeä tehtävä. Sosialisaatio on samalla tavalla jatkuva prosessi kuin kotoutuminen. Sosialisaatioprosessiin kuuluu kuitenkin myös opittujen asioiden unohtaminen, konfliktit ja yhteiskunnallisen roolin tai tehtävän löytäminen. Kasvatus- ja koulutusinstituutiot eivät yrityksistään huolimatta välttämättä voi estää ihmistä ajautumasta huonoihin rooleihin, kuten rikollisen rooliin. Kaiken kaikkiaan sosialisaatiossa ihmisestä tulee siis oman kulttuurinsa ilmentymä. Kulttuurista ja muista ihmisistä irrallaan eläminen estävät ihmisen sosialisaatioprosessin. Toisin sanoen, ilman sosiaalista kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa ja osallistumasta pedagogisten instituutioiden toimintaan, ei kulttuuri ja kieli lähde kehittymään eikä siten ihminen pysty sosiaalistumaan yhteiskuntaan. (Salonen, 1997, s. 166–169.)

Koulutuksen tehtäviä voidaan siis hahmottaa funktionalistisen näkökulman kautta, jonka mukaan yhteiskunnallisilla instituutioilla on erilaisia funktioita eli tehtäviä, joiden tarkoitus on vastata ja tyydyttää yhteiskunnassa elävien ihmisten tarpeita. Kasvatustieteissä funktionalistinen näkökulma tarkastelee ja tutkii koulutuksen funktioita eli tehtäviä siten, että koulutus on osa yhteiskuntaa ja suurempaa kokonaisuutta. Koulutusjärjestelmä on tärkeä ja olennainen osa yhteiskunnan kokonaisuutta etenkin integraation näkökulmasta. Toisin sanoen, funktionalistisesta näkökulmasta katsottuna koulutusjärjestelmä pitää yllä yhteiskunnallista yhtenäisyyttä, eli koulutusjärjestelmän tehtävä on funktionaalinen. Yksi funktionaalisen ajattelutavan olennaisista näkökulmista onkin se, että jokainen yhteiskunnan osa on tärkeä ja “korvaamaton”. Jotta yhteiskunta säilyy yhtenäisenä ja toimivana, koulutuksen tehtävä on yhtenäistää kansalaisia, eli käytännössä sen tarkoituksena on tehdä kansalaisista yhtenäinen joukko, huolimatta eri kieli- ja kulttuuritaustoista. Tärkeää on, että kieltä ja kulttuuria välitetään eteenpäin ja jotta rauha yhteiskunnassa säilyy, kansalaisia pitäisi yhdistää samanlaiset arvot ja normit. (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 125.)

Tässä kohtaa voidaankin esittää kysymys, millä tavalla koulutuksen tehtävät eli funktiot näkyvät maahanmuuttajien kotoutumisessa? Miten maahanmuuttajat pärjäävät koulussa ja sitä kautta millaisiin asemiin he sijoittuvat yhteiskunnassa ottaen huomioon heidän taustansa? Millainen rooli ja merkitys koulutuksella siis on maahanmuuttajien kotoutumisessa? Voidaan todeta, että koulutus vaikuttaa ihmisen elämään perustavanlaatuisella tavalla ohjaamalla ihmisen sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia mahdollisuuksia. Maahanmuuttajien kohdalla tulisikin siten miettiä, miten heidän taustansa vaikuttaa koulutuksessa ja sitä kautta kotoutumisessa. Miten tämä otetaan huomioon kouluissa, vai otetaanko lainkaan? Koulun merkitys ja rooli maahanmuuttajien kotoutumiselle on suuri. Koulu ja sen opettajat edustavat aina enemmän tai vähemmän maan kulttuuria, mikä on eri kieli- ja kulttuuripiireistä tuleville maahanmuuttajille vierasta ja uutta. Tällöin maahanmuuttaja erottuu omalla tavallaan muista koulun lapsista. (Mikkola & Heino, 1997, s. 19.) Koulu on ihmisen kehityksen ja elämänsä kannalta yksi tärkeimmistä ympäristöistä. Koulun aloittaminen tarkoittaa myös omassa kotona opittujen asioiden ja siellä kehittyneen identiteetinkin kyseenalaistamista, muutosta tai käännekohtaa. Koulutus- ja kasvatusinstituutiot ovat siten osa ihmisen elämänsä ja reittiä, joka aina muokkaa ihmistä ja ihmisen identiteettiä tavalla tai toisella. (Antikainen, Rinne & Koski, 2015, s. 213.) Seuraavassa kappaleessa käynkin läpi sitä, miten Suomessa koulut ovat vastanneet muuttuneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja maahanmuuttajiin ja heidän kotoutumiseensa käytännössä.

7 Koulujen integraatiotehtävän toteutuminen käytännössä

Maahanmuuttajien tullessa osaksi yhteiskuntaamme, on suomalainen koulutusjärjestelmä kokenut muutoksia. Kouluissa onkin nyt entistä tärkeämpää kiinnittää huomiota siihen, miten koulutusta kehitetään ja toteutetaan ottaen huomioon maahanmuuttajaoppilaiden tarpeet. Muutokset ja kehitys näkyvät esimerkiksi valmistavan opetuksen toimeenpanossa, pienryhmäopetuksessa ja esimerkiksi kieltenopetuksessa. (Kosonen, 2000, s. 151.) Teräs & Kilpi-Jakonen (2013) tuovat esille, kuinka myös Euroopan komissio (Euroopan komissio 2008b) on laatinut ohjeita, jotka painottavat koulutusjärjestelmien vastuuta tukea maahanmuuttajaoppilaiden koulutusta ja kielitaitoa sekä ennen kaikkea välttää segregatiota eli maahanmuuttajaoppilaiden eristämistä kantaväestön oppilaista esimerkiksi eri luokkiin tai ryhmiin. Lisäksi koulutusjärjestelmien asenteet maahanmuuttajia ja heidän taustojaan ja kotimaitaan kohtaan on oltava tiedostettuja ja suvaitsevaisia. Maahanmuuttajien lisääntyessä Suomessakin kouluissa alettiin painottaa multikulturalistisen maahanmuuttopolitiikan ja kotoutumislain mukaisesti heidän oman äidinkieltensä ja kulttuurinsa säilyttämistä heidän kotoutumisensa edistämiseksi. Nämä tavoitteet, ohjeet ja säädökset ovat tärkeitä, sillä maahanmuuttajien koulumenestykseen on todettu vaikuttavan koulutusjärjestelmä sekä muun yhteiskunnan asenteet maahanmuuttajia kohtaan. Lisäksi maahanmuuttajan oma perhetausta, kielitaito ja sosioekonominen vaikuttavat maahanmuuttajaoppilaan koulumenestykseen, minkä vuoksi niiden ymmärtäminen ja tukeminen on ensiarvoisen tärkeää. (Teräs & Kilpi-Jakonen, 2013, s. 185–186.)

Suomea ja suomalaista koulutusjärjestelmää kuvataan tasa-arvoisena ja yhdenvertaisena. Tämä tarkoittaa sitä, että lasten tulisi saada koulutusta huolimatta taustastaan, kuten sosioekonomisesta statuksestaan, etnisyydestään tai uskonnoistaan huolimatta. Kaikilla lapsilla on siis Suomessa oikeus koulutukseen. (Teräs & Kilpi-Jakonen, 2013, s. 184.) Koska maahanmuuttajat tulevat Suomeen monista eri taustoista ja lähtökohdista, koulujen olisi myös tärkeää kotoutumisen kannalta jo varhaisessa vaiheessa antaa tukea ja apua esimerkiksi oppilashuollon kautta oppilaan kokemissa traumoissa tai muissa ongelmissa (Perttula, 2005, s. 69). Tasa-arvoperiaatteen mukaisesti koulun tehtävänä olisi tasata eri taustoista tulevien oppilaiden mahdollisuuksia, kun he aloittavat opintonsa, jotta kaikilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet menestyä ja edetä koulussa. Näitä tasa-arvoistavia tekijöitä ovat muun muassa jokaisen oppilaan oikeus osallistua kouluun, varhaiskasvatukseen, mahdollisuus kielten oppimiseen ja saada tukea ja ohjausta riippumatta lähtökohdista, joista oppilas tulee. (Teräs &

Kilpi-Jakonen, 2014, s. 200–201.) Lisäksi suuri vastuu kouluissa on luonnollisesti opettajilla. Tämä tarkoittaa sitä, että opettajien asenteet ja suhtautuminen sekä opetus tulisi olla myönteistä ja kannustavaa. Opettajat voivat omalla esimerkillään vaikuttaa myös muiden oppilaiden asenteisiin maahanmuuttajaoppilaita kohtaan. Näin ollen, opettajille tulisikin tarjota koulutusta liittyen monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajaoppilaiden opetukseen ja kasvatukseen. (Kosonen, 2000, s. 151.) Seuraava kysymys kuuluukin, miten kouluissa on käytännössä edistetty maahanmuuttajien kotoutumista? Miten suomalaisen koulutusjärjestelmän yhteiskunnallinen integraatiotehtävä ja tasa-arvo siis käytännössä toteutuu, millaisia tavoitteita sen toteutumiseksi on asetettu ja mitä niiden eteen on tehty? Suomessa on eri tavoin pyritty vastaamaan lisääntyneeseen monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajaoppilaiden tuloon kouluissa, joista yksi merkittävä maahanmuuttajia kotouttava keino on valmistava opetus.

7.1 Valmistava opetus

Suomessa on pyritty vastaamaan lisääntyneeseen monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajien tarpeeseen kotoutua Suomeen monilla tavoin. Yksi merkittävimmistä toimista on etenkin valmistavan opetuksen toimeenpano. Valmistavan opetuksen tarkoitus on tasata maahanmuuttajaoppilaiden ja suomalaisten oppilaiden lähtötasoeroja niin, että kun maahanmuuttajat valmistavan opetuksen jälkeen integroituvat perusopetukseen, he ovat tasa-arvoisessa asemassa muiden oppilaiden kanssa. Valmistavassa opetuksessa tehdään jokaiselle oppilaalle oma henkilökohtainen suunnitelma. Tämän suunnitelman tavoitteena on tehdä ensin kartoitus siitä, mitä oppilas käytännössä osaa ja ei osaa. Kaikkia valmistavaan opetukseen osallistuvia ei siis suinkaan laiteta samaan ryhmään ja aloiteta samalta tasolta (kuten normaalisti peruskouluun mentäessä) vaan siinä selvitetään oppilaan lähtötaso, jonka perusteella tuleva opetus laaditaan. Voi olla, että oppilas osaakin jonkin osa-alueen hyvin, mutta se täytyy vain ymmärtää suomeksi. Toinen oppilas voi taas olla sellaisessa pisteessä, jossa opetus lähtee ihan alkeista. Oppilaan valmistava opetus voi alkaa esimerkiksi siitä, miten koulussa toimitaan ja miten opiskellaan. Kaikki riippuu siitä, millaisesta elinympäristöstä ja lähtökohdista maahanmuuttaja tulee. Siinä laaditaan opiskeltavat oppiaineet ja niiden tuntimäärä. Lisäksi siinä laaditaan tavoitteet ja niiden seuranta. Valmistavassa opetuksessa on ensisijaisen tärkeää myös pitää oppilaan huoltajat kartalla siitä, miten suomalaisessa koulussa opetus järjestetään. Maahanmuuttajalasten ja heidän vanhempiansa koulukokemuksissa voi olla suomalaisen kouluun verrattuna merkittäviä eroja muun muassa opetuksen järjestämiseen, kurinpitoon ja

opettajien rooliin liittyen, minkä vuoksi koulun ja kodin välinen kommunikaatio ja yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää. (Päivärinta, 2005, s. 43–48.)

Perusopetukseen valmistavan opetuksen tarkoituksena on myös opettaa maahanmuuttajataustaisille lapsille suomen ja ruotsin kieltä eli se on luotu vastaamaan suomen ja ruotsin kielen osaamisen tarpeeseen peruskoulussa. Valmistavassa opetuksessa kielten oppiminen aloitetaan alkeista, ja valmistavan opetuksen jälkeen oppilas voikin osallistua suomalaiseen perusopetukseen, kun kielitaito on kehittynyt. Valmistavan opetuksen tavoitteena ei kuitenkaan ainoastaan ole opettaa suomen ja ruotsin kieltä, vaan sen tavoitteena on myös tukea lasten omaa äidinkieltä. (Opetushallitus, n.d.) Samaan aikaan kouluissa tuettava maahanmuuttajien oma äidinkieli on edellytys myös oman kulttuuriperinnön ylläpitämiseen. Oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen ovat tärkeä osa ihmisen identiteettiä ja ovat perusta myös muiden kielen ja kulttuurien oppimiselle ja sitä kautta kotoutumiselle. (Mikkola & Heino, 1997, s. 39.) Valmistava opetus siis nimensä mukaisesti valmistaa maahanmuuttajataustaisia lapsia perusopetukseen ja näin avaa ja laajentaa maahanmuuttajalasten mahdollisuuksia koulutuksen kentillä. Tämä edistää kotoutumista, sillä tutustuttamalla maahanmuuttajat suomalaiseen opetukseen, koulukäytäntöön ja kulttuuriin, he voivat osallistua suomalaiseen peruskouluun, jonka kautta he voivat tasa-arvoisesti tavoitella hyvää elämää ja edetä yhteiskunnassa sekä oppia kielellisiä ja kulttuurisia tietoja ja taitoja, jotka edistävät kotoutumista. Näin ollen mielestäni valmistava opetus voidaan yhdistää Suomessa tasa-arvoajatteluun ja sen tavoitteluun. Tukemalla maahanmuuttajien omaa äidinkieltä ja kulttuuria tuetaan heidän erilaisuuttaan. Koska valmistava opetus pyrkii tasaamaan perusopetukseen osallistuvien oppilaiden lähtötasoja kielitaidon näkökulmasta, voidaan sen todeta edistävän tasa-arvoa maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä. Kun otetaan huomioon, että maahanmuutto on olennainen osa niin yhteiskuntia kuin yksittäisten ihmisten elämiä, on valmistavalla opetuksella erityinen tehtävä tasa-arvoistaa yhteiskuntaa ja taata maahanmuuttajille paremmat lähtökohdat, tai mahdollisimman samanlaiset lähtökohdat kuin suomalaisille, toteuttaa 'suomalaista unelmaa'.

8 Yhteenveto

Muuttoliikkeen ja globaalin liikkuvuuden lisääntyminen vaikuttaa sekä lähtö- että tulomaa han, yksittäisten ihmisten ja perheiden elämään ja suhteisiin, mutta myös laajemmin yhteiskuntien sosiaaliseen rakenteeseen ja yhteiskunnan instituutioihin (Martikainen, Saukkonen & Säävälä, 2013, s. 13–14). Ihmisten mielipiteet monikulttuurisuudesta ja maahanmuutosta jakautuvatkin puolesta ja vastaan; Maahanmuuton tuoma monikulttuurisuus nähdään sekä ongelmana että rikkautena (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 22). Monien muiden maiden tapaan myös Suomessa on kohdattu uudenlaisia haasteita niin yhteiskunnan tasolla kuin yksittäisten ihmisten elämässä globaalin maahanmuuton ja siirtolaisuuden seurauksena. Nämä haasteet kohdataan yhtä lailla sekä suomalaisten että tänne tulleiden maahanmuuttajien keskuudessa. Maahanmuuton luomat väestön rakenteelliset muutokset vaikuttavat väistämättä yhteiskunnan rakenteeseen ja sen instituutioihin, kuten koulutusjärjestelmiin, niiden opetussuunnitelmiin ja opettajilta vaadittaviin ammattitaitoihin ja opetusmenetelmiin. Se, miten yhteiskunnassa maahanmuuton ja monikulttuurisuuden seuraukset ja vaikutukset yhteiskunnan rakenteeseen ja sen instituutioihin - kuten koulutusjärjestelmiin - otetaan huomioon, riippuu maan omaksumasta maahanmuuttajiin ja maahanmuuttoon liittyvästä politiikasta. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, s. 23–24.) Tämän vuoksi tutkimus kotoutumisesta, maahanmuutosta, maahanmuuttajista ja monikulttuurisuudesta, sekä ennen kaikkea koulutuksen roolista ja merkityksestä näissä, on ensiarvoisen tärkeää, jotta esimerkiksi politiikassa tehtävät päätökset olisivat tutkimuksiin perustuvia päätöksiä, joissa pyritään edistämään maahanmuuttajien kotoutumista oikeilla ja tehokkailla tavoilla. Näin myös yhteiskunta voi hyötyä maahanmuutosta, kun maahanmuuttajien tilanteesta välitetään ja heihin suhtaudutaan myönteisesti. Kasvatuksen tavoitteena on esimerkiksi estää lapsen syrjäytymistä. Kasvatuksen täytyy olla lapsen tulevaisuuden turvaamista opettamalla lapselle sellaisia tietoja ja taitoja, joilla lapsi pärjää itsenäisesti tulevaisuudessa. (Viheriävaara, 1997, s. 115.) Tämä tavoite koskee yhtä lailla maahanmuuttajia. Heihin kohdistuvat päätökset tulisivat olla sellaisia, jotka hyödyttävät heitä ja antavat heille valmiuksia tulevaisuuteen.

Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan ensimmäkin todeta, että maahanmuuttajan kieli- ja kulttuuriperinnön säilyttäminen on ensiarvoisen tärkeää kotoutumisen onnistumiseksi ja se tulisi ottaa huomioon yhteiskunnassa etenkin koulutusjärjestelmissä. Kasvatustieteen ja kasvatussosiologian näkökulmista katsottuna kouluilla on erityinen integraatio- ja sosialisatiotehtävä, jotka ovat perusta maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi.

Integroimalla ja sosiaalistamalla niin maahanmuuttajia kuin kantaväestöä, pääsevät maahanmuuttajat paremmin osaksi suomalaista yhteiskuntaan, kun he oppivat Suomessa tarvittavia kielellisiä ja kulttuurisia tietoja ja taitoja. Vaikka ideaalisesti maahanmuuttajat saisivat samanlaiset mahdollisuudet koulutukseen, vaatii koulussa menestyminen kuitenkin enemmän ponnistelua maahanmuuttajilta kuin valtaväestöltä eivätkä maahanmuuttajat lähtökohtaisesti etene koulutuspolulla yhtä helposti, mutkattomasti tai pitkälle kuin kantaväestö (Kalalahti ym., 2019, s. 64). Voidaan myös kyseenalaistaa, antavatko koulutusjärjestelmät aidosti mahdollisuuden eri kieli- ja kulttuuritaustoista tai alemmista yhteiskuntaluokista oleville edetä yhteiskunnassa korkeammalle tasolle, vai pitääkö se yllä eriarvoista yhteiskuntaa, joka määräytyy sen perusteella, millaiseen perheeseen ihminen syntyy? Kun ihminen aloittaa koulupolkuunsa, omassa kodissa ja perheessä opitut ja omaksutut asiat voivat erota toisistaan huomattavastikin ja johtaa konflikteihin ja sitä kautta identiteettikriisiin (Antikainen, Koski & Rinne, 2015, s. 231). Antaako koulujärjestelmän rakenne siis aidosti mahdollisuuden oman identiteetin, kielen ja kulttuurin ylläpitämiselle vai joutuuko ihminen tullakseen hyväksytyksi yhteiskunnassa vääjäämättäkin tavalla tai toisella luopumaan omista arvoista, jos ne eivät vastaa koulussa välitettäviä arvoja tai oppeja?

Koulu on sosiaalinen ympäristö, jossa maahanmuuttajaoppilas tutustuu muihin ikätovereihin ja saa tietoa suomalaisesta kulttuurista. Maahanmuuttajan oma perhe ei välttämättä toteuta suomalaista kulttuuria tai kieltä oman perheen kesken, minkä vuoksi koulut tarjoavat kotoutumiselle tärkeän kentän toteutua ja edistyä. Kun puhutaan socialisaatiosta, voidaan ajatella, että sekundaari socialisaatio koskee nimenomaan maahanmuuttajia, sillä maahanmuuttajat ovat Suomeen tullessaan ensisijaisesti sosiaalistuneet omaan maahansa primaari socialisaatiossa (riippuen kuitenkin siitä, minkä ikäisenä he Suomeen tulevat). Suomessa maahanmuuttajia auttaa sosiaalistumaan suomalaiseen yhteiskuntaan juuri koulut. Koulujen voidaan siis ajatella olevan maahanmuuttajille ainoa suomalaisen yhteiskuntaan sosiaalistava tekijä, jos maahanmuuttajan oma perhe on myös toisesta kulttuuripiiristä, minkä vuoksi koulujen merkitys ja rooli maahanmuuttajien kotoutumisessa on merkittävä. Kotoutuminen uuteen maahan ei kuitenkaan ole ainoastaan koulutuksen harteilla, vaan maahanmuuttajalla itsellään on myös oma vastuunsa ja vaikutuksensa kotoutumiseen. Lapset ja nuoret ovat kuitenkin yhteiskunnassa haavoittuvammassa asemassa, minkä vuoksi etenkin maahanmuuttajalapsen ja nuoren ovat riippuvaisia suomalaisen yhteiskunnan ja koulutusjärjestelmän tarjoamasta avusta ja tuesta kotoutumisessa. Näin ollen koulutuksen rooli

ja merkitys maahanmuuttajien kotoutumisessa Suomeen on suuri, tutkimisen arvoinen, ajankohtainen ja tärkeä.

Lähteet

- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2015) *Kasvatussosiologia*. Jyväskylä: PS Kustannus. e-kirja.
- Gothóni, R. & Siirto, U (2016) Johdanto: pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Gothóni, R. & Siirto, U. (toim.) *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus. e-kirja.
- Huttunen, L., Löytty, O. & Rastas, A. (2005) *Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylijärjaisiä suhteita*. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: vastapaino.
- Kalalahti, M., Laaksonen L M., Varjo, J. & Jahnukainen, M. (2019) *Miten koulu sujuu? Koulutusasenteet ja tavoiteorientaatiot peruskoulusta toiselle asteelle*. Teoksessa Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kivirauma, J., Zacheus, T. & Jahnukainen, M. (2019) Johdanto. *Monikulttuurisuus suomalaisessa yhteiskunnassa*. Teoksessa Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kontio, K., Pikkarainen, E. & Siljander, P. (2017) *A Modern Idea of The School*. In: Kontio, K., Pikkarainen, E. & Siljander, P. (eds.). *Schools in Transition: Linking Past, Present and Future in Educational Practice*. Sense Publishers. pp. 2–6.
- Korpela, H. (2005) *Perusopetukseen valmistava opetus. Lasten ja nuorten kotoutuminen*. Teoksessa Ikonen, K. (toim.) *Maahanmuuttajaoppilaiden opetus perusopetuksessa – Opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kosonen, L. (2000) *Maahanmuuttajanuorten tukeminen käytännössä*. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Kotoutuminen.fi. Kotouttamislaki ohjaa kotoutumisen edistämistä. (n.d.) Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 20.11.2021. <https://kotoutuminen.fi/kotoutumislaki-ohjaa-kotouttamista>
- Liebkind, K. (2000) Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, K. (2000) Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Makkonen, T. & Koskeniemi, E. (2013) Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen sääntely. Teoksessa Martikainen, M., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. e-kirja.
- Martikainen, M., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (2013) Johdanto: Suomi muuttuu kun Suomeen muutetaan. Teoksessa Martikainen, M., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. e-kirja.
- Metcalf, P. (2018). Antropologia: johdatus perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus. e-kirja.
- Mikkola, P. & Heino, L. (1997) Maahanmuuttajalasten sopeutuminen peruskouluun. Turku: Painosalama Oy.
- Opetushallitus. (n.d.) Perusopetukseen valmistava opetus. Viitattu 20.11.2021. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetukseen-valmistava-opetus.pdf>
- Perttula, M-L. (2005) Oppilashuolto valmistavassa opetuksessa. Teoksessa Ikonen, K. (toim.) Maahanmuuttajaoppilaiden opetus perusopetuksessa - Opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Saarijärvi: Offset Oy.
- Pitkänen, P. (2011) Johdanto. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kulttuurien kohtaamisia arjessa. s. 9. Tampere. Osuuskunta vastapaino.

Puuronen, V. (2011) Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Päivärinta, M. (2005) Valmistavan opetuksen järjestäminen. Teoksessa Ikonen, K. (toim.) Maahanmuuttajaoppilaiden opetus perusopetuksessa - Opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön. Saarijärvi: Offset Oy.

Salonen, T. (1997) Kasvatustieteen luonteesta ja mahdollisuuksista. Teoksessa Siljander, P. (toim.) Kasvatus ja sosialisatio. Tampere: Tammer-Paino Oy. s. 166–169.

Saukkonen, P. (2013) Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.

Saukkonen, P. (2013) Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, M., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. e-kirja.

Saukkonen, P. (2007) Poliittika monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Siljander, P. (2014). Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Peruskäsitteet ja pääsuuntauukset. Tampere: Vastapaino. e kirja

Skutnabb-Kangas, T. (1988) Vähemmistö, kieli ja rasismi. Helsinki: Gaudeamus.

Takala, T. (1990) Johdanto. Teoksessa Takala, T. (toim.) Kasvatussosiologian perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Oppimateriaaleja 2/1989.

Teräs, M. & Kilpi-Jakonen, E. (2013) Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Teoksessa Martikainen, M., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. e-kirja.

Viheriävaara, H. (1997) Käsitteitä empirisen kasvatus- ja sosialisatitutkimuksen pohjaksi. Teoksessa Siljander, P. (toim.) kasvatus ja sosialisatio.

Youssef, Y. (2005) Maahanmuuttajien äidinkielen opetus. Teoksessa Ikonen, K. (toim.)
Maahanmuuttajaoppilaiden opetus perusopetuksessa - Opetussuunnitelmatyöstä
käytäntöön. Saarijärvi: Offset Oy.